

Finenko L. L. City and Smells (on the “Perfume. Story of a Murderer” by P. Zuskind)

The role of city in P. Zuskind’s novel “Perfume. Story of a Murderer” is examined in the article. Finenko L. analyzes the impact of each topos on the personality of the protagonist. It is approved the idea of the impossibility of achieving his personal happiness. Emphasis on the impermanence of art of odors. The author tries to show the evolution of the protagonist of the novel from city to city.

Key words: city, scents, perfumes, art.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.12 р.

Рецензент – к.ф.н, ст.викл. Нестелеєв М. А.

УДК 82–1.821.161.2

С. А. Цікавий

**ГЕНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ІНТЕРСЕМІОТИЧНОЇ
ВЗАЄМОДІЇ: СПЕЦИФІКА МІСЬКОГО ПАРОДІЮВАННЯ
НАРОДНОЇ ДУМИ**

Жанрова проблематика взаємодії фольклору й літератури становить багатоаспектну проблему. Різні аспекти генології такої інтерсеміотичної взаємодії у практичному вимірі ґрунтовно розробили С. Росовецький (реконструкція жанру “потаємної новини” на матеріалі фольклорно-літературної компаративістики) [1] та Н. Тихолоз (досліджуючи рецепцію фольклорної казки І. Франком) [2]; певні теоретичні узагальнення системних особливостей міжсистемної генології здійснила Н. Копистянська [3]. Тим не менш, жанр народної думи у названому ракурсі не ставав предметом наукового осмислення. Особливо плідним для вивчення явищем літературної інтерпретації народного ліро-епосу є випадки маргінальні – як-от міська пародія народної думи, реалізована як жанр-вставка.

Тематичний матеріал постапокаліптичного Києва, покладений в основу повісті О. Ірванця “Очамимря”, становить собою зовнішній пласт сатири на українські реалії початку ХХІ століття. Твір Підскарбія літературного угруповання “Бу-Ба-Бу” не здобув прихильності критиків. Причини негативного сприйняття називаються різні, однак практично всі відгуки об’єднані претензіями до стилістичного рівня, невдало організованої поліфонії твору, публіцистично відвертої сатири й виразних збігів із романом Т. Толстої “Кись” (крайнім виявом є оголошення повісті О. Ірванця “Киссю” по-українськи” [4]).

У повісті спостерігаються авторські стилістичні експерименти, зокрема, на рівні сполучення відзначеного критиками літописного стилю (інверсії, архаїзми, орнаментальне накопичення епітетів) з фольклорним поліекспресивним; особливо помітними є характерні маркери думового стилю: тавтології (*“іде-брєде”, “прозирає-проблискує”, “стікає-опливає”, “кпини-зачіпки”, “розпінився-роз’юшився”, “підростки-хлопчаки”, “шукали-допитувалися”, “потрохи-поступово”, “довірили-донесли”, “виступають-бубнявють”, “тужитимуть-сумуватимуть”, “рано-вранці”* тощо), прикладкові сполучення (*“Янка-растаманка”, “растаман-трава”, “Трухан-айленд”, “Гідропа-айленд”, “Азар’ян-пройдисвіт”*). Частина з них утворена у відповідності із думовим світообразом (*“рано-вранці”, “тужитимуть-сумуватимуть”*), частина має відверто пародійний і стьобовий характер (всі прикладкові сполуки, а також тавтологічні типу *“бавиться-відривається”, “п’янички-жлукті”*).

Вставні твори у повісті – думи та послання людям *“після Спалаху”* – як елементи стилістичного рівня проаналізував О. Бойченко [5], відзначивши, що вони виявляють явне втручання автора у стиль повісті, його оприявнення у структурі твору. Названі вставки, як і текст *“Очамимрі”* в цілому, однаково полістилістичні, що суперечить артикульованій стратифікації розповідних планів. Причому, якщо впродовж твору невитриманість балансу сюжетних ліній *Очамимрі*, *Граду* і *Кирюхи* та відповідного стилістичного оформлення поступово накопичується із наближенням до фіналу, то думи як вставні твори демонструють незалежно високий ступінь змішування виражальних засобів та – на мовленнєвому рівні – лексики усіх трьох згаданих сюжетів.

Слід відзначити, що визначаючи ці твори як стилізації, ми підтримуємо широкий погляд на це літературознавче поняття. У випадку звуження стилізації до простого некритичного наслідування стилістичних прийомів вставні твори у повісті О. Ірванця слід визнати вже власне літературними думами, які розвинулися вже за цілком літературними закономірностями на основі фольклорних джерел.

Контекст дум – опис виконання – має достатньо прозорі вказівки на кобзарську гру, яка травестіюється в *“пригравання на хітарі”*. Очуднення виконавської традиції кобзарства досягається наскрізним для повісті мотивом позачася *“недосотвореного світу”*: *“Воно, може, й не дуже до ладу ця пісня складена, так не дано ж нам, теперішнім, кебети. То перві люде, розповідають, вміли пісні співати, що там усе було і всклад, і в лад, трималося слово до слова, ще й на мелодію лягало. А тепер інакше все. Бо тоді були хоч такі часи, а зараз ніяких не стало”* [6, 39]. Кобзарство у світі *Граду* – це забавка, оригінальне доповнення до куріння *“растаман-трави”*, жування грибів та пошуків спиртних напоїв, що лишилися від *“первих людей”*. Відповідно, розважальне наповнення першого вставного твору диктується контекстом: в основі сюжету –

зав'язка балади “Їхали козаки із Дону додому...”, яка інтерпретована відповідно до принципу очуднення та реалій повісті:

*Ой та їхали лугом-берегом
Гридні круто наворочені, гей!
А на тому березі
Сидить Галя, Галя молодая,
Та й собі втикає, гей!* [Там само].

О. Ірванець звертається до принципів народної метрики (поділ на рядки підпорядкований ритміко-декламаційному виконанню), проте руйнує римові очікування: незаримованими лишаються дієслова (нормативно римовані у думовій традиції), наявна неточна рима “почуває – промовляють”, клаузули більшості рядків в принципі не мають співзвучних пар.

Світообраз твору позначений послідовним відштовхуванням автора від принципів народного світобачення (як думи, так і балади), причому тим більш очевидним це стає у світлі опертя твору на традиційні загальнофольклорні просторові маркери “лугом-берегом”, “на тому березі”. Пародіювання моделі світу народної думи спостерігається на рівні зневажливого ставлення до значення вимовленого слова: “...та й чисто по приколу таке промовляють” [Там само]. Очевидно, пародіюється думова формула “словами промовляти”, з якої вилучається один із компонентів, а внутрішня семантика (маркування початку поважної мовленнєвої партії) руйнується введенням у сполучення із сленговим висловом “чисто по приколу”. Руйнується ситуація морального падіння дівчини, центральна у виховному пафосі народної балади: ще до запрошення “наворочених гриднів” Галю “штирає, / плющить і ковбасить...” [Там само].

Травестія думового виконавства увиразнюється на рівні руйнування стилю народної думи шляхом активного введення молодіжного міського сленгу (“круто наворочені”, “косуха”, “голімо”, “чисто по приколу”, “тягова”, “круті”). Твір насичений елементами сленгового синонімічного ряду на позначення стану наркотичної токсикації (“втикає”, “штирає”, “плющить”, “ковбасить”, “фарширує”, “накрило з головою”) та лексикою інших реалій, пов’язаних із наркоманією (“попустишся”, “поправимо”, “розкумаримо”).

Автор імітує повторюваний думовий епітет (“GRIDNІ круто наворочені”), але для увиразнення діалогу з баладою лишає постійний епітет “(Галя) молодая”. Типово думова фігура накопичення, що в згаданих образах реалізує мотив наркотичного сп’яніння, підсилює ефект руйнування традиційного думового стилю. Автор підтримує ілюзію моностилістичності твору, властиву фольклору, що виражається в еквівалентності принципів поетичного синтаксису, ритміки та образного наповнення в мовленні епічного розповідача та мовленнєвій партії гриднів.

Як стає очевидно з аналізу, думовий стиль присутній у творі у своїй від'ємній іпостасі, у самопародійному варіанті, ефект чого досягається не в останню чергу завдяки лексичному наповненню. Стиль думи в сполученні із трагедійованою, проте легко впізнаваною зав'язкою баладного сюжету в основі розповіді створює комічний ефект і увиразнює багато аспектів життя постапокаліптичного Граду: коло поетизованих реалій, особливості антиестетики, рівень епічної майстерності тощо. Відсутність традиційного думового світообразу, його підміна відверто зниженими ситуаціями відповідає фінальному етапові розвитку народного жанру (пор. світообраз пародійних дум із абсурдними мотивами, слабким логічним зв'язком ситуацій тощо).

Другий вставний твір присвячений ритуальному купанню дочок Кнезя – сіамських близнючок Піпсікули і Кукакули. Попри абсурдність ситуації та відверто “стьобовий” характер її зображення, його поява – логічний і сюжетно значущий епізод. Твір жанрово недиференційований, очевидно, спостерігаємо сполучення ознак думи (епічність, вигук “гей!”, точне римування із перевагою дієслівного, епічний заперечний паралелізм тощо) та замовлянь (прив'язка до зображуваного ритуалу, повторювана побажальна сполука, побудована за еквівалентністю: “...*де перва кров – там перва любов...*” [6, 71],). Названі жанри споріднені ритміко-декламаційним виконанням, проте в зображенні співу волфів автор, очевидно, очуднив кобзарське виконання, якому властивий музичний супровід: “...*чотири няньки в чорному позаду за ношами крокують, пісню ритуальну не в склад і не в лад підтягуючи за двома волфами, які на хитарах приграють і голосами високими, хоча й захриплими, ведуть спів свій*” [6, 74]. Твір має виразну “стьобову” домінанту, кульмінаційним моментом якої є рядки, у яких порушується послідовно дотримувана стилістична монолітність ритуального співу:

А ж ті дівці красні, лебідоньки.

Та й на двох одне мають лебідонько! [6, 71].

Вставні фольклорні стилізації в повісті “Очамимря” О. Ірванця мають подвійне значення: на рівні сюжету “повісті безврем'яних літ” вони легітимізують зв'язок Граду із зруйнованим Спалахами соціумом, хоча й у незрозумілий самим мешканцям спосіб. Топос сучасного міста постає ціннісним та естетичним орієнтиром для конструювання світообразу майбутнього занепаду – принципово анти-епічного, анти-героїчного. На рівні очуднення автором упізнаваних реалій вставні твори є важливими елементами багатовекторного висміювання дійсності: по-перше, О. Ірванець критично осмислює не тільки від'ємну естетику сленгу, але й фольклорну традицію і відверто пародіює її закони (зокрема, недвозначно висміюються кліше, що часто незрозумілі самому виконавцю); по-друге, у повісті пародіюється сучасне фольклоротворення (постфольклор), в естетичній системі якого наркотичне сп'яніння може вважатися предметом зображення героїчного епосу. Стиль думи суттєво вплинув на формування епічного поважного

стилю “повістярської” лінії твору в цілому на рівні синтаксису та принципів творення здвоєних образів.

Список використаної літератури

- 1. Росовецький С.** Фольклорно-літературні взаємозв'язки: генетичний аспект : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.01.01 “Українська література”; 10.01.07 “Фольклористика” / С. Росовецький. – К. : КНУ, 2004. – 28 с.
- 2. Тихолоз Н.** Казкотворчість Івана Франка (генеологічні аспекти) / Н. Тихолоз. – Львів : ТзОВ “Поліграфія”, 2005. – 316 с.
- 3. Копистянська Н.** Жанр, жанрова система у просторі літературознавства / Н. Копистянська. – Львів : ПАІС, 2005. – 368 с.
- 4. Шара Л.** Александр Ирванец vs Татьяна Толстая Найдите десять разногласий / Люба Шара. – Режим доступу до публікації : <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2003/07/2/4373374/>
- 5. Бойченко О.** Недоочуднена мимря / О. Бойченко // Потяг 76: Центральноєвропейський часопис. – № 5 (“П'ятий рейс”). – Режим доступу до статті: <http://www.potyah76.org.ua/potyah/?t=78>
- 6. Ирванець О.** Очамимря : повість та оповідання / О. Ирванець. – К. : Факт, 2003. – 184 с.

Цікавий С. А. Генеологічний аспект інтерсеміотичної взаємодії: специфіка міського пародіювання народної думи

У статті розглядається часткова проблема жанрової взаємодії літератури й фольклору: аналізується пародійна інтерпретація народної думи у контексті міської естетики. У повісті О. Ирванця “Очамимря” виявлено багатоаспектну взаємодію авторського стилю із стилем думи, виділено напрямки модифікації народної поезики під впливом, зокрема сленгу.

Ключові слова: дума, фольклор, література, сленг, стиль, світообраз.

Цикавый С. А. Генеологический аспект интерсемиотического взаимодействия: специфика городского пародирования народной думы

В статье рассматривается частичная проблема жанрового взаимодействия литературы и фольклора: анализируется пародийная интерпретация народной думы в контексте городской эстетики. В повести А. Ирванца “Очамимря” выявлено многоаспектное взаимодействие авторского стиля со стилем думы, выделены направления модификации народной поэтики под влиянием, в том числе, сленга.

Ключевые слова: дума, фольклор, литература, сленг, стиль, мирообраз.

**Tsikavyi S. A. Genological Aspect of Intersemiotic Interaction:
the Specificity of the Urban Folk Parody of Duma**

The article deals with the partial problem of genre interaction between literature and folklore: it analyzes mock interpretation of folk duma in the context of urban aesthetics. In the story by O. Irvanets' "Ochamymrya" a multifaceted interaction of the author's style with the duma style was revealed, areas of modification of folk poetry under the influence of including slang were highlighted.

Key words: duma, folklore, literature, slang, style, world's picture.

Стаття надійшла до редакції 1.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.12 р.

Рецензент – к.філол.н, доц. Ярошевич І. А.

УДК 130.2

А. В. Чантурія

**ШАХТАРСЬКЕ МІСТО:
ЗАДОВОЛЕННЯ ВІД ТЕКСТУ**

І все ж таки місце задоволення в теорії тексту залишається не зовсім ясним. Просто одного чудового дня ми раптом починаємо відчувати потребу злегка послабити гайки теорії, змістити дискурс, ідіолект, зайнятий самоповторенням, і тому костеніючий, розворушити його яким-небудь питанням.
Р. Барт [1, с. 516]

Провінційні шахтарські міста сьогодні постають як втілення багатьох соціальних проблем – починаючи від культурної депривації до формування негативних стереотипів, створення осередків криміногенних моделей поведінки. Розглядаючи місто як певний прояв реальності, у якому знаходять відображення потреби людини співвідносити власне існування із загальнокультурними феноменами, ми звертаємося до аналізу сприйняття шахтарського міста в сучасній культурній перспективі та суспільній свідомості.

Розгляд шахтарського міста як тексту, який пов'язує сучасну реальність та її усвідомлення культурою, дозволяє розкрити один із актуальних аспектів проблеми практик повсякденного існування, соціокультурних впливів на масову свідомість.

Теоретичні та методологічні настанови роботи значною мірою зумовлені особливостями семіотичної традиції в дослідженні соціокультурних явищ. Так, розуміння задоволення від тексту як складного екзистенціально-культурного феномену знайшло